

DAVID RENKEMA

Geloven in een betere wereld

Sporen van Oikos

SKAN DALON
NON NOBIS SED POSTERIS

Inhoud

VOORWOORD	7
INLEIDING	10
Het kan anders!	10
De opbouw van dit boek	11
1. HET ONTSTAAN VAN OIKOS	13
1.1 Kleine geschiedenis	14
1.2 Over de naam Oikos	19
1.3 Product van de jaren zeventig	20
1.4 Veranderingen tussen 1970 en 2018	22
1.4.1 Kerk en samenleving	22
1.4.2 Einde van de geschiedenis	25
1.4.3 Botsende beschavingen	27
1.4.4 Financiële en economische crises	30
1.4.5 Natuur en milieu	31
1.4.6 Omgang met kennis	32
1.4.7 Rode draad	33
2. SOCIALE ETHIEK ALS BASIS VOOR OIKOS	35
2.1 Katholieke sociale leer	36
2.2 Oecumenische sociale ethiek	40
2.3 Van veldwerk naar educatie	44
2.4 Ten slotte	46
3. SELECTIE UIT HET WERK VAN OIKOS	49
3.1 Economische vragen	50
3.1.1 Aandeelhouders en spaarders	50
3.1.2 Geloof en economie	53
3.1.3 Jubileecampagne (1998-2007)	59
3.1.4 Tax Justice (vanaf 2007)	61
3.2 Duurzaamheid	63
3.2.1 Voedselzekerheid (1980-2007)	63
3.2.2 De aarde ademt op	68
3.2.3 Het goede leven (2006-2017)	72

3.3 Internationale samenwerking	77
3.3.1 Religie en ontwikkeling (2003-2015)	77
3.3.2 Eerlijke koffie (1983-1991 en 2000-2012)	84
3.3.3 Verkiezingen (1994, 2001/2002, 2012 en 2017)	87
3.3.4 Dialogue for Peaceful Change (DPC) (2003-2017)	92
3.4 Nederlandse samenleving	93
3.4.1 Migratie	93
3.4.2 Polarisatie en populisme (2008-2017)	97
3.4.3 Kerken en landbouw (1984-1999)	101
3.4.4 OikosXplore en Shop'n Style (2003-2017)	104
3.4.5 Maatschappelijk rendement (2003-2016)	106
3.5 Dienstverlening	108
4. WERELDWIJDE UITDAGINGEN	110
4.1 Inleiding	110
4.2 Mondialisering	110
4.3 Instituties	111
4.4 Wereldbeelden	113
4.5 Uitdagingen	116
4.5.1 Eerlijke verdeling binnen en tussen landen	117
4.5.2 Kansen komende generaties	123
4.5.3 Spanningen, conflicten en polarisatie	126
4.6 Tot slot	130
5. SPOREN VAN OIKOS	132
5.1 Nalatenschap van Oikos	134
5.2 Ervaringen, inzichten en methoden	135
5.2.1 Handelen vanuit de eigen positie	135
5.2.2 Sociale ethiek – waarden	138
5.2.3 Geloof en samenwerking	141
5.2.4 Wereldbeelden	144
5.3 In de geest van Oikos	148
NAWOORD, VERANTWOORDING EN DANK	157

Inleiding

Het kan anders!

Het kan anders! Deze drie woorden stonden voor de ambities van Oikos. Veel gebruikte varianten waren: het kan duurzaam, het kan eerlijk en het kan samen. Deze varianten gaven enige richting aan het inhoudsloze woordje ‘anders.’ In 1983 formuleerde de ethicus Wessel Verdonk¹ die ambitie op een iets andere wijze: ‘het onderzoeken van de werkelijkheid op haar mogelijkheden haar te veranderen, dat wil zeggen te humaniseren.’ Zijn taalgebruik is wat academisch, maar hij raakt wel twee belangrijke punten aan. Hij stelde de humaniteit, in de betekenis van menselijkheid, centraal. Daarnaast meende Verdonk dat de aanzetten tot de bedoelde veranderingen al present zijn in de werkelijkheid. Het vraagt om ontvankelijkheid en het vermogen om die aanzetten tot verandering waar te nemen, te verwoorden en te benutten. De katholieke theoloog Erik Borgman bedoelt ongeveer hetzelfde als hij spreekt over ‘leven van wat komt’².

De titel van dit boek, *Geloven in een betere wereld*, staat voor de toekomstgerichtheid van dit boek. Natuurlijk blikken we terug op de geschiedenis van Oikos, inclusief de

---

1 Prof. dr. W.E. Verdonk (1928-1986) was van 1982 tot 1986 voorzitter van OSACI, een voorloper van Oikos. Zie A. Vos, C. van der Zwaard e.a., *Ongehoord. Uit de nalatenschap van W.E. Verdonk (1928-1986)* (1988).

2 Erik Borgman, *Leven van wat komt. Een katholiek uitzicht op de samenleving* (2017).

sterk veranderende context. Maar we doen dat vanuit de gedachte dat de opgebouwde ervaringen ook van betekenis zijn voor de toekomst. Daarmee is het boek vooral gekleurd door de maatschappelijke uitdagingen waar we nu voor staan. Vanuit dat kader komen de geschiedenis en de ervaringen van Oikos ter sprake. Wat is van betekenis of van waarde in de komende tijd? Wat zijn de *sporen van Oikos*, zoals de ondertitel luidt?

Het accent zal liggen op de tijd van Oikos, minder op de vier voorlopers. De eerste stichting Oikos dateert uit 1987. Het ging toen om een stichting die gestalte gaf aan de samenwerking tussen het Interkerkelijk Vormingswerk Ontwikkelingssamenwerking (IKVOS), het Oecumenisch Studie- en Actiecentrum inzake Investerings (OSACI), het Interkerkelijk Overleg Wereldvoedselvraagstuk (IOW) en de werkgroep Kerk en Ontwikkelingssamenwerking van de Raad van Kerken (K&O). In 1994 gingen deze organisaties en initiatieven geheel op in het vernieuwde Oikos. Het jaar 1994 geldt dan ook als het echte begin van Oikos. Daarna volgden pieken en dalen, uitmondend in het einde van de organisatie in 2018. Ter wille van de leesbaarheid spreken we meestal over Oikos, ook als het feitelijk over IKVOS of OSACI gaat.

De opbouw van dit boek

Het eerste hoofdstuk gaat over het ontstaan van Oikos in de jaren zeventig. Vervolgens komt in het tweede hoofdstuk het gedachtegoed dat aan de basis stond van Oikos ter sprake. Dat gedachtegoed is zondermeer te herleiden tot de katholieke-sociale leer en de oecumenische traditie rond de Wereldraad van Kerken. Het derde hoofdstuk geeft een selectief overzicht van de acties, thema's en methoden waarbij Oikos was betrokken, vaak faciliterend en soms ook initiërend. Het vierde hoofdstuk is een duiding van de maatschappelijke uitdagingen voor de komende